

U Hrvatskoj je u tri desetljeća srušeno oko tri tisuće kipova, spomen-ploča i sličnih obilježja posvećenih antifašistima. No ima i građana koji javno i aktivno ustaju protiv tog trenda.

Trend rušenja spomenika u nekadašnjim kolonijalističkim zemljama privukao je pažnju u Hrvatskoj i zbog jedne naizgled slične domaće prakse. No dok su u Americi, Velikoj Britaniji ili Belgiji posrijedi kipovi robovlasnika i povijesnih ličnosti povezanih s trgovinom robljem, hrvatsko se uklanjanje raznih memorijalnih obilježja odnosi primarno na one posvećene – antifašistima. Riječ je o približno već tri tisuće statua, spomen-ploča, modernističkih apstraktnih plastika, real-socijalističkih monumenata i drugih sličnih obilježja nasilno uklonjenih ili oštećenih kroz posljednja tri desetljeća.

Uništavanje takvih spomenika izazivalo je u hrvatskoj javnosti i dosta prigovora, ali ta neslavna djelatnost ipak nije minula do dandanas. Najnoviji primjer tiče se jednog obilježja u Perušiću čiji stanovnici, međutim, u značajnom broju nisu spremni pomiriti se s nakanom lokalnih vlasti da premjeste „sporni“ spomenik iz gradskog parka na određeno manje vidljivo mjesto, tj. buduću „aleju spomenika“ izvan samog naselja.

„Radi se o spomen-kosturnici iz 1954. godine u kojoj se nalaze ostaci 52 poginula partizana, a kojoj je 1980. dodano obilježje s imenima 14 od 16 perušićkih dobrovoljaca u Španjolskom građanskom ratu“, rekao nam je o tome Joso Obućina, jedan od glavnih inicijatora protivljenja odluci vlasti. Doznajemo i da je izmještanje spomenika obrazloženo potrebom širenja susjednog dječjeg igrališta, ali lokacija se nalazi tik uz magistralnu cestu, pa sudionici građanske inicijative baš i ne vjeruju tom objašnjenju.

Kuriozitet o Hrvatima u Španjolskom građanskom ratu

„To je samo nastavak iste stare devastacije, ali ovaj put ne pomoću krampa i dinamita, nego perfidnije. Zato smo rekli – nećete“, nastavlja Obućina, „a dodao bih i da smo svi mi u inicijativi, nas 15 do 20, dragovoljci Domovinskog rata, ako je i to nekome važno u ovom slučaju. Neki su hrvatski časnici i dočasnici, a svi smo antifašisti. Osim toga, spomenik je posvećen poimence

gotovo isključivo Hrvatima, pa je samo zato i opstao dosad. U okolnim mjestima sa srpskom većinom u pravilu nije više ni bilo nikoga kad su rušeni takvi spomenici. Ovaj put nećemo dopustiti da dođe do uklanjanja, i postaviti ćemo se svi oko obilježja ako bude potrebno.“

Uz dobrovoljce u Španjolskom građanskom ratu između 1936. i 1939. godine vezan je i jedan danas malo spominjani kuriozitet. Prema sastavu tamošnjih republikanskih internacionalnih brigada naspram fašista Francisca Franca, razmjerno najveći postotak boraca porijeklom je bio iz – Hrvatske. Taj podatak bio bi mnogim zapadnim zemljama povod za nacionalni ponos i čak, modernim rječnikom kazano, brendiranje povijesne uloge. Hrvatska nažalost potiskuje ovaj dio svog identiteta, ne uspijevajući izaći na kraj s revizionističkim impulsima unutar vlastitog društva, pa se i te vrste čast i slava promiseću u motiv za nametanje svojevrsnog stida i šutnje.

Potpisi iz svijeta za spomenik u Lici

Inicijativu perušičkih antifašista ipak su prepoznali brojni potpisnici njihove popratne međunarodne peticije za očuvanje dotičnog spomenika. Tu su i neka svjetski poznata imena, npr. francuski filozofi Alain Badiou i Jacques Rancière, kao i američki lingvist Noam Chomsky, između stotina potpisa iz Španjolske, Portugala, Velike Britanije, Francuske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Sjedinjenih Država, Brazila, Njemačke, Austrije, i raznih drugih zemalja te, jasno, same Hrvatske.

U iščekivanju raspleta u Perušiću porazgovarali smo i sa Sanjom Horvatinčić s Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu koja je doktorirala upravo na temi spomenika iz doba socijalizma u Hrvatskoj. Ona napominje da se opasnost povijesnog revizionizma i negacionizma koji stoje u pozadini devastacije tisuća spomenika posvećenih antifašistima i žrtvama fašizma, u današnjoj europskoj zajednici proširila dok su jedna za drugom izglasavane rezolucije o osudi komunističkih režima, a politički diskurs o totalitarnom naslijeđu olako se ugrađivao u kulturne programe EU-a.

„I malo je tko postavljao pitanje o toj opasnosti, a još manje o potrebi osude kolonijalnog i imperijalnog naslijeđa Zapada“, rekla je Horvatinčić za DW, dodajući kako postoji suštinska razlika između procesa u kojem nove političke elite sukcesivno ruše stare i dižu nove

spomenike, čineći to s novoostvarene pozicije moći, i spontane protestne akcije usmjerene protiv neupitnih simbola monolitnog sustava moći kojima svjedočimo na Zapadu. U potonjem je slučaju naime riječ o širem društvenom pokretu koji se javlja „odozdo“ i kritičan je spram strukturnih socijalnih i ekonomskih nejednakosti u tim društvima.

Nema neutralnosti ni u stručnoj raspravi

Naša sugovornica kritički je nastrojena i prema ulozi vlastite struke u opisanim procesima, s obzirom na problematičnu „neutralnost“ iza koje stoji povlađivanje statusu quo radi vlastitog statusnog interesa. „Ovakve situacije korisne su stoga što problematiziraju dominantan diskurs o nacionalnoj baštini te šire i demokratiziraju polje rasprave o porijeklu i funkciji baštine, kriterijima i procedurama valorizacije te aktualnim društveno-političkim, pa i ekonomskim implikacijama kulturnih artefakata poput spomenika u lokalnim zajednicama“, kaže ona.

Također, mogli smo čuti da su stručnjaci, ako u toj raspravi žele zauzeti mjesto nudeći ekspertna znanja, dužni primjenjivati kritičke alate i etička načela s ciljem zagovaranja i implementacije principa društvene inkluzivnosti i egalitarnosti. „Iako neutralnosti u toj raspravi nema“, uvjeren je Horvatinčić, „naša uloga nikako ne bi smjela biti nametanje konačnih rješenja ili izdavanja presuda. Javnost spomenika nameće imperativ rasprave i pregovora o njihovu uvijek novom društveno-političkom značenju“.

Minirani spomenici i dalje u registru kulturne baštine

Načelno, rješenje počiva u demokratizaciji procesa, umjesto nasilja dopuštenog ili poticanog s uzurpiranih pozicija moći. Vratimo li se na temu Hrvatske, Sanja Horvatinčić podsjeća da se uklanjanje antifašističkih spomenika uglavnom odvijalo militantno-nasilnim metodama i dekretima lokalnih moćnika, a nerijetko i samih baštinskih institucija. I često uz trgovinu sekundarnim sirovinama poput bronce ili čelika, a sve skupa većinom bez dokumentiranog

traga. Štoviše, pojedini spomenici koji su početkom devedesetih minirani, do današnjeg su dana uredno upisani u javni registar kulturne baštine RH.

„Baš kao da se ništa nije dogodilo, ili su kroz opis kulturnog dobra potiho, birokratski te ideološki preoznačeni, čak i preimenovani. Imajući u vidu da su nerijetko obilježavali grobnice i nosili podugačke popise imena antifašista i civilnih žrtava fašističkog terora, njihovo bi rušenje bilo gdje na Zapadu bilo nezamislivo i promptno obustavljeno“, zaključila je ova povjesničarka umjetnosti. Konačno, ti su spomenici simbolički nositelji vrijednosti upravo suprotnih onima koje su upisane na spomenicima robovlasnicima ili fašističkim ideolozima.

(dw.com, autor: **Igor Lasić**)